

ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ПРАВ ПРОФЕСІЙНИМИ ТВОРЧИМИ СПІЛКАМИ

В статті йдеться про допустимість адміністративно-правового захисту авторських прав професійними творчими спілками та проаналізоване чинне законодавство з даного питання. Автор вважає необхідним делегування таких прав творчим спілкам як прояв медіативного неюрисдикційного порядку захисту порушених прав.

Ключові слова: авторське право, захист авторських прав, адміністративно-правовий захист, медіація.

Постановка проблеми та її актуальність. В Україні зареєстровані та діють міжнародні, всеукраїнські, національні, професійні громадські утворення творчих особистостей, які переймаються у тому числі захистом прав їх членів, чи принаймні у статуті яких передбачено таку діяльність. З огляду на владно-розпорядчу діяльність здійснення захисту прав у адміністративному порядку виникає низка питань конституційного та практичного спрямування. На якій правовій основі об'єднання громадян можуть та вправі здійснювати захисну діяльність і яке правове значення має їх рішення стосовно захисту порушених авторських прав її членів?

Йдеться про те, що держава законом наділила такі органи адміністративними повноваженнями чи юрисдикцією. Справа у тому, що перелік органів та посадових осіб, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, наведено в розділі III Кодексу про адміністративні правопорушення (далі – КпАП), в якому врегульовано також відносини щодо утворення та функціонування цих органів, а також визначено, які справи уповноважені розглядати ті чи інші органи або посадові особи, тобто вирішено питання про підвідомчість справ.

Велика кількість органів (посадових осіб), які мають право розглядати справи про адміністративні правопорушення, обумовлена рядом обставин. Перш за все, галузі управління й існуючі в них відносини істотно відрізняються одне від одного, відзначаються різноманітністю і специфікою. Для того, щоб кваліфіковано вирішувати справи про адміністративні правопорушення, необхідно володіти спеціальними знаннями, наприклад, добре знати правила пожежної безпеки, дорожнього руху, ветеринарно-санітарні та ін. По-друге, оперативність та економічність провадження в багатьох випадках забезпечується тим, що стягнення накладають співробітники тих ор-

ганів, які здійснюють контроль та нагляд за додержанням відповідних правил.

Відповідно до ст. 213 КпАП справи про адміністративні правопорушення надано право розглядати таким органам: 1) адміністративним комісіям; 2) виконавчим комітетам селищних, сільських рад; 3) районним (міським) судам (суддям); 4) органам внутрішніх справ, органам державних інспекцій та іншим органам (посадовим особам), уповноваженим на це законодавчими актами України. В даній нормі закон не наділяє повноваженнями інші органи на захист прав в адміністративному порядку [1].

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблематики захисту авторських прав професійними творчими спілками досліджувались у наукових працях таких вітчизняних учених, як: С. В. Бондаренко, Т. М. Вахонєвої, А. С. Гаркави, К. І. Ганеліної, Н. П. Гасва, А. Т. Комзюка, А. В. Малько, О. О. Штефан тощо. Поряд з цим, новітніх наукових розробок з означеної проблематики є недостатньо, а характер їх досліджень не в повній мірі відображає усі аспекти діяльності професійних творчих спілок щодо захисту авторських прав в Україні.

Мета статті - звернути увагу законодавця на творчу і наукову громадськість, на окремі недоречності чинного законодавства у закріпленні прав творчих та інших об'єднань громадян здійснювати захист прав їх членів.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про громадські об'єднання» [2] від 22 березня 2012 р. громадським об'єднанням є добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів. А. О. Галай здійснив класифікацію громадських об'єднань юридичного спрямуван-

ня. Зазначені інституції він диференціював за такими критеріями: за організаційно-правовим статусом (громадські організації, благодійні організації, професійні спілки); за територіальним статусом (міжнародні, всеукраїнські, місцеві); за професійною спрямованістю (універсальні, спеціалізовані, за професійними інтересами); за метою створення (благодійні, правозахисні, просвітні тощо); за джерелами фінансування (з державного бюджету, з національних та зарубіжних фондів, з добровільних пожертв фізичних та юридичних осіб); залежно від наявності членів (членські та не членські організації); за об'єктом та обсягом захисту (захист прав людини у всіх або лише у конкретній галузі); за категоріями осіб (захист прав усіх без винятку або лише окремих категорій осіб) та ін. [3, с. 14].

Громадське об'єднання за організаційно-правовою формою утворюється як громадська організація або громадська спілка. У ст. 21 «Про громадські об'єднання» встановлено, що для здійснення своєї мети (цілей) громадське об'єднання має право: 1) вільно поширювати інформацію про свою діяльність, пропагувати свою мету (цілі); 2) звертатися у порядку, визначеному законом, до органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб з пропозиціями (зауваженнями), заявами (клопотаннями), скаргами; 3) одержувати у порядку, визначеному законом, публічну інформацію, що знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації; 4) брати участь у порядку, визначеному законодавством, у розробленні проектів нормативно-правових актів, що видаються органами державної влади, органами влади Автономної Республіки Крим, органами місцевого самоврядування і стосуються сфери діяльності громадського об'єднання та важливих питань державного і суспільного життя; 5) проводити мирні зібрання; 6) здійснювати інші права, не заборонені законом.

Очевидно, що безпосередньо цей закон не передбачає можливість правозахисної діяльності громадськими об'єднаннями прав своїх членів. Відповідно, виникає запитання про відповідність включення такої діяльності у спеціальні закони, статuti і положення про професійні творчі спілки та об'єднання.

Відповідно до частини 3 статті 36 Конституції України професійні спілки є видом громадських організацій, що об'єднують громадян, пов'язаних спільними інтересами за родом їх професійної дія-

льності [4]. Особливим видом об'єднань громадян є творча спілка, яку Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» від 7 жовтня 1997 р. визначає як добровільне об'єднання професійних творчих працівників відповідного фахового напрямку в галузі культури та мистецтва, що має фіксоване членство і діє на підставі статуту (ст. 1) [5]. Науковці ще радянського періоду відзначали ознаки цих організацій, зокрема специфіку їхніх членів та спеціальну сферу діяльності, що вирізняють творчі спілки від інших видів об'єднань громадян, і водночас об'єднували їх в одну групу, проте вважали їх самостійним видом громадських організацій [6, с. 179]. Науковці зарубіжних країн теж вважають творчі спілки видом громадських організацій [7, с. 261]. Н. П. Гаєва звертає увагу на те, що якщо об'єднанню професійних творчих працівників відмовлено у наданні статусу творчої спілки, вони вправі легалізувати своє об'єднання як громадську організацію [8, с. 147]. Хоча Закон України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» прямо не визнає творчі спілки громадськими організаціями, ми вважаємо їх особливим видом громадських організацій.

Так, у ст. 3 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» [5] серед основних напрямів діяльності творчої спілки як різновиду об'єднань громадян є турбота про правовий, соціальний та професійний захист членів творчої спілки. Більш того, у ст. 4 цього Закону встановлено, що держава забезпечує підтримку і захист законних прав та інтересів творчих спілок, гарантує однакові умови для виконання ними статутних завдань і цілей. З метою підтримки творчих спілок в реалізації їх статутних завдань держава: гарантує професійний та соціальний захист членів творчих спілок, охорону їх авторських та суміжних прав. Тут йдеться про владно-розпорядчу діяльність держави в особі її органів за зверненнями творчих спілок.

Частиною такого захисту є соціальний захист творчих працівників, який відповідно до ст. 6 зазначеного закону охоплює право на державне соціальне страхування, оплату праці відповідно до професії, кваліфікації та особистого трудового внеску, належні умови праці, пенсійне забезпечення згідно з законодавством України; можливість мати статус як найманого працівника, так і особи, яка не працює за наймом. Професійним творчим працівникам, які зробили вагомий внесок у розвиток національної культури та мистецтва, можуть встановлюватися державні стипендії відповідно до законодавства України.

Окрім того, професійним творчим працівникам – членам творчої спілки для забезпечення умов для творчої діяльності надається окрема кімната (кабінет, майстерня) або додаткова жила площа розміром не менш як 20 кв.м., що оплачується в одинарному розмірі. Вважаємо, що таке правило не досить виважене та порушує право на об'єднання у творчі спілки як добровільне. Можна солідаризуватися, що: «Зважаючи на чисельність національних творчих спілок, зрозуміло, що виконання цієї норми є неможливим» [9]. Формально, якщо визнаний творчий працівник не є членом творчої спілки, то він не має права на кабінет чи майстерню чи творча спілка не підтверджує клопотання про їх надання? Принаймні пов'язувати це право із участю у творчій спілці не варто: ми його здійснення ставимо не в залежність від визнання творчого працівника, а від участі у творчій спілці, а звідти і підтримці її керівництва, а то воно не підпише відповідне клопотання. З огляду на періодичні чвари у творчих спілках, наприклад у спілці письменників України, здійснення такого права ми ставимо у залежність від рішення керівництва спілки. Це виправдано, коли творча спілка має такий фонд і не припустимо, коли йдеться про виділення із загального житлового чи спеціального фондів.

Для попередження зловживань і не-об'єктивності оцінки заслуг творчих працівників та порушень у здійсненні такого права частину четверту ст. 6 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки» слід викласти в редакції «якщо творча спілка має приміщення для майстерень, то для забезпечення умов для творчої діяльності її членам надається окрема майстерня. Творча спілка може клопотати перед власниками житла про виділення її членам додатково кімнати (кабінету, майстерні) або додаткової жилої площі розміром не менш як 20 кв.м., що оплачується в одинарному розмірі». Звідси очевидно, що не для членів творчих спілок таке право здійснюється у загальному порядку, що, на наш погляд є доречним і має бути окремо встановлено житловим законодавством, зокрема Житловим кодексом України.

Також, професійним творчим працівникам - членам творчих спілок гарантується додатковий соціальний захист. Вони можуть одержувати фінансову та іншу матеріальну допомогу, доплату до пенсій, користуватися закладами охорони здоров'я відповідних творчих спілок, будинками творчості, будинками-інтернатами (пансіонатами) для людей похилого віку та інвалідів згідно з статутними положеннями, матеріальними і фі-

нансовими можливостями творчої спілки. Зауважимо, що насправді не всі члени творчих спілок, а лише незначна їх частина отримують такі прибутки від власної творчості, які дозволяють їм не бути залежними від матеріальних переваг членства. Норма про професійних творчих працівників залишилася в нашому законодавстві як анахронізм, у радянські часи вона захищала митців від звинувачень у дармоїдстві з боку радянської держави та їх соціальні привілеї: право на додаткову житлову площу, творчі майстерні, особливу пенсію, будинки творчості, поліклініки, спілчанські курорти і таке інше [9].

Звертає на себе увагу ст. 9 Закону України «Про професійних творчих працівників та творчі спілки», згідно якої творчі спілки наділені правами: здійснювати творчу та господарську діяльність у передбаченому законодавством порядку для виконання своїх статутних завдань; представляти та захищати права і законні інтереси своїх членів; брати участь у розробленні нормативно-правових актів щодо діяльності творчих спілок та статусу творчих працівників; брати участь у визначенні засад державної політики у сфері оплати праці членів творчих спілок, страхування, пенсійного забезпечення, зайнятості, правового та соціально-економічного захисту творчих працівників; представляти професійних творчих працівників до відзначення державними нагородами, почесними званнями, державними преміями, іншими видами морального та матеріального заохочення; здійснювати заходи з соціально-економічної підтримки та благодійництва; у встановленому порядку створювати фонди творчих спілок з правами юридичної особи для виконання статутних завдань і цілей творчої спілки; володіти, користуватися і розпоряджатися майном на правах власника відповідно до законодавства України; проводити атестацію творчих працівників відповідно до свого статуту; здійснювати управління майновими правами членів спілки, які є суб'єктами авторського права і (або) суміжних прав згідно із Законом України «Про авторське право і суміжні права» [5].

З огляду на об'єкт нашого дослідження звертає на себе увагу право професійних творчих спілок представляти та захищати права і законні інтереси своїх членів. В даному випадку йдеться про представницьку діяльність як законну і надання членам творчої спілки допомоги у захисті їх прав. Виникає запитання: яким членам, не маючи юрисдикційних повноважень, творчі спілки можуть захищати ці права? Принаймні відповіді на це питання у зазначеному законі немає.

У аналітичній записці «Національні творчі спілки України: перспективи участі в культурній політиці» спеціально застережено, що одним із засадничих принципів діяльності будь-яких об'єднань творчих людей є відстоювання їх корпоративних прав, насамперед права на свободу творчості, авторського права та суміжних прав. Проте цими питаннями спілки активно не займаються, у той час, як саме їм як творчим осередкам належить опікуватися захистом авторського права. На їх базі відсутні юридичні консультативні центри, які могли б надавати свої послуги людям творчих професій, поєднуючи таким чином державну і приватну фінансову підтримку національних творчих спілок. Авторське право, дотримання якого є необхідним супроводом виробництва культурного продукту, для більшості сучасних українських митців залишається «terra incognita», що не сприяє їх фаховому зростанню і не збільшує їх можливості на ринку культурних індустрій [9].

Для подолання невизначеності і переведення такого права із декларативного в забезпечене слід уточнити якими формами, способами та засобами може бути здійснене право на захист. Одразу зазначимо, що може йтися лише про неюрисдикційний захист і творча спілка вправі створити орган - комісію із розгляду спорів між її членами та на засадах медіації рекомендувати певні способи захисту, наприклад, виключення члена спілки за діяльність, яка її дискредитує. Проте окрім того, що в законі вказано умови прийому до членів творчої спілки та вибуття з неї, підстави примусового вибуття не визначені, що є недоліком.

Ці недоліки намагаються надолужити у статутах творчих спілок. Наразі за даними Єдиного реєстру громадських формувань Державної реєстраційної служби України налічувалось двадцять дві творчі спілки [10]. З них чотирнадцять мають статус національних. Так, Національна спілка письменників України налічує 1820 членів, Національна спілка художників – 4330, Національна спілка театральних діячів – 7000 спілчан. Їх діяльність зводиться до кількох основних завдань, які вони покликані виконувати у суспільстві: захист авторських прав і творчих свобод професійних творчих працівників; соціальний захист членів; кваліфікаційна функція, підтримка професійного рівня творчого працівника; створення комунікативного мистецького середовища [9].

Зокрема п. 3.6. «Положення Харківської обласної організації (далі ХОО НСПУ) Національної

спілки письменників України» [11] визначено, що членство в НСПУ може бути припинене у зв'язку з небажанням члена НСПУ перебувати в складі Спілки або грубим порушенням вимог Статуту НСПУ чи цього Положення ХОО НСПУ, аморальними вчинками. Недопустимим є членство в НСПУ осіб, які ведуть антиконституційну діяльність, спрямовану на ліквідацію державної незалежності України. Рішення про виключення зі Спілки приймає президія НСПУ за поданням ХОО НСПУ.

У п. 5.11. Статуту Всеукраїнської громадської організації «Спілка християнських письменників України» [12] лише зазначено, що член Спілки за порушення статутних вимог може бути позбавлений членства у Спілці. Зауважимо, що згідно п. 5.6. цього статуту член Спілки зобов'язується: дотримуватися статутних документів Спілки; дотримуватися принципів біблійного вчення; виконувати рішення керівних органів Спілки; вчасно сплачувати вступний та щорічні членські внески; не припускати дій, які можуть нанести Спілці або її членам моральну чи матеріальну шкоду.

Висновки. Таким чином, попри гостру потребу забезпечення швидкого та неупередженого захисту авторських прав творчих працівників, діяльність творчих спілок в Україні досі є декларативним і зводиться до розгляду суперечок між членами таких об'єднань. У цьому вбачаються недоліки чинного законодавства та відсутність розуміння порядку діяльності творчих спілок щодо розгляду порушень авторських та інших прав, хоча б як частини медіативного розгляду таких справ та представництва інтересів їх членів при їх юрисдикційному захисті.

Література

1. *Кодекс України про адміністративні правопорушення: станом на 7 грудня 1984 р. № 8073-X // Відомості Верховної Ради України. – 2015. – № 13. – Ст. 92.*

2. *Про громадські об'єднання: Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 50-51. – Ст. 2057.*

3. *Галай А. О. Адміністративно-правові засади діяльності громадських об'єднань юридичного спрямування в Україні: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.07 / А. О. Галай. – Київ, 2015. – 35 с.*

4. *Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 11. – Ст. 143.*

5. Про професійних творчих працівників та творчі спілки: Закон України від 7 жовтня 1997 р. № 554/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 5. – Ст. 62.

6. *Гражданское право*: учеб. в 2-х т. / [О. А. Красавчиков, Р. О. Халфина, Л. Г. Кузнецова и др.]; под. ред. О. А. Красавчикова. – М.: Высшая школа, 1968. – Т. I. – 518 с.

7. *Гражданское право*: учеб. в 2-х т. / [В. С. Ем, И. А. Зенин, Н. И. Коваленко и др.]; отв. ред. проф. Е. А. Суханов. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М.: Волтерс Клувер, 2004. – Т. I. – 816 с.

8. Гаева Н. П. Проблеми правового забезпечення діяльності громадських організацій / Н. П. Гаева // *Правова держава: щорічник наук. пр. Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України*. – К., 2000. – Вип. 11. – С. 146-154.

9. *Національні творчі спілки України: перспективи участі в культурній політиці*. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1413>.

10. Офіційний сайт Державної реєстраційної служби України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.drsvu.gov.ua/show/60>.

11. *Положення Харківської обласної організації Національної спілки письменників України* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kharkiv-nspu.org.ua/statut>.

12. *Статут Всеукраїнської громадської організації «Спілка християнських письменників України»* [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.shpu.com.ua/index.php/about-shpu/ofitsijni-dokumenty/68-statut-vseukrajinskoji-gromadskoji-organizatsiji-spilka-khristiyanskikh-pismennikov-ukrajini>.

Н. В. Троцюк

Защита авторских прав профессиональными творческими союзами

В статье говорится о допустимости административно-правовой защиты авторских прав профессиональными творческими союзами и проанализировано действующее законодательство по данному вопросу. Автор считает необходимым делегирование таких прав творческим союзам как проявление медиативного неюрисдикционного порядка защиты нарушенных прав.

Ключевые слова: авторское право, защита авторских прав, административно-правовая защита, медиация.

N. Trotsyuk

Copyright protection by professional creative unions

The article refers to the admissibility and the possibility of administrative and legal copyright protection by professional creative unions, and the existing legislation is analyzed. The author assumes that it is necessary to delegate such rights to the creative unions and considers it as a manifestation of mediative non-judicial order of rights protection.

Key words: copyright, copyright protection, administrative and legal protection, mediation.